

Marina ŠEGVIĆ

STANOVNIŠTVO RIMSKOG NEZAKCIJA PREMA EPIGRAFIČKIM SPOMENICIMA

Izvorno znanstveno djelo
Antička arheologija
Prilježeno: 1987, 04, 20
Oeuvre scientifique originale
Archéologie antique
UDK 930.2 (497.13) »65«

Marina Šegvić
41000 Zagreb, YU
Đ. Salaja 3
Odsjek za arheologiju
Filozofskog fakulteta

Dvadesetak epigrafičkih spomenika iz vremena rimske vlasti u Nezakciju prenose imena stanovnika nekadašnjeg upravnog i kulturnog središta domaćih Histra koje živi obnovljeno kao rimski municipij u sferi i na periferiji novog centra — Pule. Prema natpisima koji su mahom grobnog karaktera ili posvete božanstvima, perzistencija domaće tradicije izražava se zasad jedino u kultovima, što je očito odraz pojačane romanizacije nekadašnjeg središta histarskog otpora, ali i težnje stanovništva Nezakcija da njihovi domaći kultovi, uključeni u rimski sustav, ostanu prisutni tijekom četiri stoljeća rimske dominacije, izražavajući tako njihovu autohtonu, histarsku etničku pripadnost.

Dvadesetak natpisa iz Nezakcija ili njegove bliže okolice na kojima se spominju imena stanovnika toga kraja nije ni u kojem slučaju dostatan materijal za neka šira raspravljanja o problemima i posebnostima što prate izmjene i preslojavanje autohtonog stanovništva u dodiru s novim elementima koji su se nekada na tom našem najvećem poluotoku suprotstavljali i mijesali. Zna se da je na tom prostoru još od protohistorijskih vremena živio narod koji se spominje u djelima poznatih nam grčkih periegeta i geografa i rimskih pisaca. Bez obzira radi li se o suvremenima koji donekle poznaju zbivanja u tome dijelu svijeta, ili pak o autorima koji se u svojim radovima pozivaju na još starije izvore, svi oni nazivaju taj narod Histrima a zemlju im Histrijom, i priznaju mu određenu samosvojnost među ostalim narodima (plemenima) koji su ih okruživali.

Upravo zahvaljujući toj samosvojnosti Histra i izrazitim reminiscencijama na njihovu daleku prošlost koje se očituju u nizu posebnosti — u ovom slučaju zadržat ćemo se na analizi imena stanovnika jednog dijela histarskog područja — moguće je i na osnovi ovako oskudnog materijala ako ne riješiti, a ono barem naznačiti neke probleme vezane uz povijest Nezakcija i njegovog stanovništva.

Svi natpisi o kojima je riječ u ovome prilogu iz rimskog su vremena, tj. iz vremena kada je proces postupne romanizacije zahvatio histarsko područje nakon propasti Nezakcija i pokorenja Histra 178/7. godine pr. n. e. Od vremena prvih sukoba Histra s Rimljanima pa do pripajanja njihovog teritorija Cisalpinskoj Galiji i konačno uklapanja čitavog područja u X italsku regiju, Histri su se stalno nalazili na prostoru gdje su se miješali različiti utjecaji, kako materijalne tako i duhovne kulture — u našem slučaju onomastike nezakcijskog, a u širem smislu ilirskog i venetskog stanovništva. S jedne strane Histri su bili susjedi s Venetima koji su u velikoj mjeri na njih utjecali, tako da je katkada zaista veoma teško razlučiti autohtone, ilirske histarske elemente od venetskih. S druge strane graničili su s Japodima i Liburnima s kojima su ih povezivale ako ne uvijek iste ali u nekim slučajevima veoma slične osobitosti, i prema kojima je upravo iz tih razloga sasvim nemoguće povući čvrstu etničku granicu koja bi ih razdvajala².

Smješten sjeveroistočno od Pule, na samom kraju morskog zaljeva, na pogodnom uzvišenju, Nezakcij je rano postao upravno i kultno središte ilirskih Histra. U borbama između Histra i Rimljana koje su se početkom 2. stoljeća pr. n. e. vodile upravo pred tom »gradinom«, Rimljani su konačno skršili otpor domaćeg stanovništva, porušili i zapalili Nezakcij. Posljednji histarski vladar Epulon u svojoj se metropoli ubio kako ne bi krasio budući trijumf »*de Histreis et Liguribus*«, što će ga 177. godine pr. n. e. u Rimu proslaviti konzul Marko Klaudije Pulker³.

Naglom romanizacijom novoosvojenih krajeva mijenja se i cjelokupna slika autohtone naseobinske aglomeracije i upravne organizacije toga područja. Mnoga gradinska naselja, tzv. kastelijeri, toliko karakteristična za histarsko područje, nikada više ne uspijevaju povratiti značenje koje su imali u predrimsko doba. Takva je sudbina zadesila i Nezakcij: na porušenim i spaljenim ostacima nekadašnje histarske metropole, na ruševinama prvih, brončanodobnih zidina, Rimljani su doduše sagradili nove i osnovali novo naselje. No ulogu i značenje staroga Nezakcija u ekonomskom, kulturnom i upravnom smislu preuzela je međutim *Pola* (Pula). U onim krajevima Histrije koji su došli ranije u neposredni doticaj s tekovinama romanizacije i s time u vezi s rimskom civilizacijom, osnivaju se kolonije rimskih građana, a autohtono stanovništvo povlači se dijelom u unutrašnjost, a dijelom se uključuje i asimilira s novopridošlim rimskim građanima. Međutim i u takvoj konstelaciji domaće stanovništvo nastoji sačuvati, koliko je to bilo moguće, svoje etničko obilježje, održavajući tradiciju u mnogim vidovima materijalne i duhovne kulture i opirući se tako snažnoj romanizaciji. Upravo zaslugom toga domaćega stanovništva romanizacija ni ovdje nije uspjela u potpunosti uništiti

tekovine autohtone, tradicionalne kulture, čije elemente i varijacije, uklopljene u službene rimske okvire možemo pratiti osobito u kontinuitetu kultova ili u onomastici. Sličnu situaciju postupne asimilacije i romanizacije pojedinih pokorenih naroda možemo pratiti i u ostacima epihorskih onomastičkih elemenata i u reminiscencijama na domaće kultove (*interpretatio Romana*) i kod drugih ilirskih naroda i susjeda Histra (primjerice Liburni, Delmati, Japodi).

Situacija u Nezakciju ipak je nešto drugačija od one u drugim histarskim središtima sličnih kulturnih tradicija. Očekivali bismo da će se u nekadašnjoj metropoli Histra, a sada rimskom municipiju, iako samo formalno novom naselju, naći daleko više elemenata koji bi govorili u prilog opiranju intenzivnoj romanizaciji. Takvu nam sliku na području Histra, što se onomastike tiče, daje i ilustrira jedan drugi histarski kastelijer, *Piquentum* (današnji Buzet), na području kojeg su se na natpisima sačuvala u velikom broju epihorska histarska imena¹. Možda razlog tome treba tražiti upravo u nastojanju osvajača da potpuno zatre ostatke otpora domaćeg stanovništva, i da to područje od izuzetne strateške i privredne važnosti što prije uklopi u područje Italije.

U Nezakciju se uglavnom susrećemo s epigrafskim spomenicima, koji, s obzirom na imena koja se na njima javljaju, mogu tek djelomice osvijetliti problem sastava stanovništva koje je u jednom određenom vremenu nastalo taj grad.

Spomenici koje smo odabrali mahom su sepulkralnog — stele ili tituli — ili pak kulturnog karaktera, tj. žrtvenici što ih pojedine osobe postavljaju različitim božanstvima. Svi su natpisi iz vremena kada je proces romanizacije već bio, mogli bismo reći, završen i kad su se imena osoba različite etničke i socijalne pripadnosti uklapala u službene rimske sheme. U izboru imena dominiraju ona iz rimskog (latinskog) onomastikona. Većinom su navedena u najširoj, troimenoj rimskoj onomastičkoj formuli za muškarce, dok se imena žena navode u istoj formuli ali, kao što je uobičajeno, bez osobnog imena. Najviše je nadgrobnih spomenika, a među imenima koja se na njima javljaju teško je odrediti one koji bi pripadali starom domaćem sloju stanovništva Nezakcija.

Među kognominima prevladava ime *Maximus*², koje sa svojim varijantama *Maximillus*³ i *Maximianus*⁴ ujedno predstavlja i najrašireniji kognomen u Nezakciju. Taj je kognomen dosta čest u ilirskoj onomastici općenito — mislimo pri tom na upotrebu kognomena *Maximus* kod autohtonog stanovništva u trenutku prihvaćanja rimskih onomastičkih shema⁵ — ali ga i ovdje kao i u susjednoj Liburniji gotovo uvijek nose osobe italskog podrijetla. Na jednom spomeniku iz Nezakcija spominje se i jedna *Maxima* (*. . .)ia M. f. Maxima aedem et porticus solo suo dedit*, I. I., X/3, 680) koja svojim novcem podiže »hram«? (*aedes*) i trijemove. S obzirom da su ovdje osobe s kognomenom *Maximus* s velikom vjerojatnošću italskog podrijetla, prepostavljamo da se radi o posvećivanju hrama s portikom nekom rimskom božanstvu, možda na gradskom forumu. To bi ujedno bio i jedan od rijetkih nagovještaja rimskih božanstava u Nezakciju. Naime, iako su u Nezakciju iskopavanjima

potvrđeni nalazi javnih, upravnih ili kulturnih građevina (kapitolij!), pravog spomena o štovanju rimskih božanstava, pa ni onih službenih, za sada nema. Ni ostale osobe koje u svojoj onomastičkoj formuli nose ime *Maximus* nisu domaćeg podrijetla⁹. Sve one nose gentilna imena raznih italskih obitelji, kao *Scribonii*¹⁰, *Palpellii*¹¹, i slična. Izdvojili bismo ovdje upravo natpis na kojem se spominje Seksto Palpelije Maksim, jedanaestogodišnje dječak, kojemu grobnu arulu podižu roditelji Flor i Amplijata (*Florus et Ampliata parentes pientissimi Sex(to) Palpellio Maximo filio ann(or)um XI fecer(unt)*, I. I., X/1, 682). Kako su u ovom slučaju dječakovi roditelji spomenuti samo jednim svojim imenom — bez gentilicija i filijacije — moguće je da se ovdje radi doista o peregrinima koji su prihvatili gentilno ime poznate obitelji (*gens*) Palpelija. Da se to ime u Histriji udomaćilo može nam potvrditi podatak da je Seksto Palpelije Hister pratio Tiberija u njegovu pohodu na Germane¹². Jedna nadgrobna stela spominje Plautiju Maksimilu koja podiže spomenik svojem sinu Aulu Septimiju Maksimijanu (*Dis Manibus. A(ulo) Septimio Maximiano qui vixit annos XIII, menses V, dies X, Plautia Maximilla mater infelicissima fecit*, I. I., X/1, 691). Gentilna imena *Septimius* i *Plautius* i kognomina *Maximianus* i *Maximillus* iz repertoara su italskog, dapače sjevernoitalskog, pa i šire, noričkog ili panonskog onomastikona.

Ostala imena su većinom italskog podrijetla, vjerojatno iz onog prvog jačeg vala romanizacije koji je zahvatio ovo područje krajem republike — tako: *Fabia Q. f. Prisca*¹³, *C. Furius C. f. Gemellus*¹⁴, *M. Mutilius M. f. Processus*¹⁵, *C. Laecanius Severus*¹⁶ i slična. Zanimljiva je u tom pogledu stela iz Malih Vareških, na kojoj se uz likove pokojnika navode i njihova imena, potvrđena na mnogim natpisima iz Akvileje — *Rufellii* i *Seii*¹⁷, pa i *Vallii*¹⁸, gentilij za koji su H. Krahe i A. Mayer smatrali da je u Iliriku ilirskog podrijetla¹⁹ (*C. Rufellius C. f. vivus fecit sibi et suis, Seiae Publi f. Maxumae, Rufilliae C. f. Sceicundae, L. Vallius L. f. nepos. Locus in fronte pedes XX et in agro pedes X*, I. I., X/1, 689). Natpis je pun neobičnih gramatičkih oblika kao i pogrešno pisanih imena, ali se spomenute osobe mogu sasvim lijepo identificirati kao porijeklom Italici. Neobično je i to da samo *L. Vallius L. f.* nema kognomen, pa je možda i po tome H. Krahe zaključio da je gentilij *Vallius* iz ilirskog onomastikona.

Drugu skupinu antroponima koji se javljaju na nezakcijskim epigrafičkim spomenicima čine imena koja pripadaju orijentalnome, grčkom repertoaru imena. Analizirajući navedena imena i socijalnu strukturu tih osoba, vidimo da se u najvećem broju slučajeva radi o oslobođenicima, koji su svoje staro ime (formulu), kao i ostali peregrini, prilagodili oblicima službene rimske onomastičke formule, u svim slučajevima troimene. Kao oslobođenci poznatih histarskih obitelji oni preuzimaju gentilna imena tih obitelji (tako *Fabia L. liberta Natalis*²⁰, ili *Mecenatia T. liberta*²¹). Samo na nekim natpisima iz Nezakcija mogli bismo u onomastičkoj shemi prepoznati stanovnike orijentalno-grčkog ili peregrinskog kruga, tako u onima gdje se uz kognomina *Modesta*²², ili nomina *Rufus*²³, *Caesius*²⁴, javljaju imena grčkog tipa: *Sphragis*, *Pyracmon*²⁵, *Glaphirus*²⁷, *Heures* ili *Heuresis*²⁸, dakako uvijek na mjestu rimskog kognomena.

Ovim antroponimima mogli bismo pridružiti i nekoliko imena koja se formalno razlikuju od imena rimskih doseljenika. Tako se na jednom titulu spominju dva pripadnika augustalskog kolegija (*sexviri Augustales*), Aulo Akutije i Gaj Julije Fusko (*A. Acutio sexviro Augustali Fabia Luci liberta Natalis. C. Iulius Cai filius Fuscus sexvir Augustalis Hostiliae Marci libertae Maximillae uxori vivus fecit*, I. I. X/I, 679). Kako i u Histriji kao i drugdje pripadnici kolegija Augustala nose orijentalno-grčki kognomen uz gentilno ime iz rimskog onomastičkog sustava, zaključujemo da su i u Histriji prevladavali oslobođenici ili njihovi sinovi²⁹. U Nezakciju se spominje stanoviti *Laecanius Phonarius*³⁰, član obitelji *Laecania* kojoj pripadaju dva ugledna svećenika iz Pole, *C. Laecanius Theodorus*³¹ i *C. Laecanius Menander*³². Njihovi kognomeni nedvojbeno ukazuju na libertinsko podrijetlo, te bismo analogno tome mogli pretpostaviti i slično podrijetlo sevira iz Nezakcija, iako oni ne nose orijentalno-grčka kognomina.

O asimilaciji i miješanju stanovništva različitih etničkih pripadnosti govori i nadgrobni natpis što ga je *Anusia Phoebas*, sudeći po imenima veoma vjerojatno orijentalna, podigla sebi i svom suprugu Marku Mutiliju Prokesu (*M. Mutilio M. f. Processo marito et sibi Anusia Phoebas viva fecit*, CIL V, 8128 = I. I., X/I, 687). I ona je svoje jedino ime *Phoebas* uklopila u službenu rimsku onomastičku shemu na najuobičajeniji način, pretvarajući ga u kognomen.

U Nezakciju se na dva natpisa spominje i gentilicij *Hostilius*³³, oba puta kod žena. Taj je nomen čest u epihorskoj onomastici susjednih Liburna, pa i Delmata. D. Rendić-Miočević ga smatra svojinom »ilirskog« onomastikona³⁴. U jednom natpisu radi se o oslobođenici: *Hostiliae M. libertae Maximillae*³⁵, dok se iz drugog fragmentarnog natpisa ne može zaključiti je li *Hostilija* oslobođenica, ili je riječ o nekom njezinom oslobođeniku: [...]*farni*[... *Ho]stiliae l(i)berto? -ae?*³⁶. Možda bi se zaista i u ovim slučajevima moglo raditi o epihorskom imenu stanovnika rimskog Nezakcija.

Još je jedno neobično ime koje se spominje na jednom natpisu iz Nezakcija. Naoko je sasvim rimskog tipa, troimene onomastičke sheme, *C. Tecusenens Tertius*³⁷. No gentilicij *Tecusenens* H. Krahe pripisuje ilirskome onomastičkom repertoaru³⁸, dok su drugi autori, pa tako i W. Schulze, u tom gentilnom imenu vidjeli jedno od najstarijih gentilnih imena rimskog onomastičkog sustava, umbrijskog podrijetla, prema analogijama *Mercusenens* — *Mercusena*³⁹. Podatak da je kognomen *Tertius* veoma čest u Italiji i u sjevernim provincijama, ukazuje da se radi o osobi čija je obitelj vjerojatno rano doselila u Histriju i ubrzo se stopila s domaćim stanovništvom⁴⁰.

Nažalost, među imenima rimskog Nezakcija nedostaje nedvojbeno najzanimljivija skupina imena — ona s tradicionalnim epihorskim elementima koja histarske antroponime uvrštava u opću ilirsku onomastiku. Takva su imena, kako smo već naglasili, iako rasuta po čitavom histarskom području, pretežno koncentrirana u Pikventu. Upravo zato smo u ovome prilogu izdvojili grupu spomenika na kojima su natpisi s posvetama epihorskim božanstvima. Teonimi koji se na njima javljaju predstavljaju naime izrazite remi-

niscencije na predrimsko doba, kad su ilirski Histri njegovali stare kultove autohtonih božanstava, posebno ženskih, i tako se uklapali u širu etničku zajednicu naroda koje tradicionalno nazivamo Ilirima. U Nezakciju su to, nažalost, jedini ostaci epihorskih imena, budući da ni na jednom spomeniku, bar zasad, nije pronađen epihorski histarski antropnim kao *Domator*⁴¹, *Lamberus*⁴², *Volso*⁴³, *Voltimesis*⁴⁴, *Ovia*⁴⁵, *Pepa*⁴⁶, *Tuia*⁴⁷ i sl.

Od bogate teonimske baštine Histra u Nezakciju nalazimo posvete ženskim božanstvima kao *Eia*⁴⁸, *Trita*⁴⁹ i *Histria terra*⁵⁰. Žrtvenik božici Histriji, iako iz kasnijeg vremena, tj. iz doba rimske dominacije, predstavlja nesumnjivo određene reminiscencije na predrimsko doba histarske samostalnosti. Imena drugih dviju božica, *Eia* i *Trita*⁵¹, mogu se vjerojatno uvrstiti među epihorska ženska imena. Votivna ara sa spomenom Trite (*Trita Augusta*, I. I., X/1, 665) nađena je u termama u Nezakciju, a s tog istog mjesta potječe još jedna ara, bez imena božanstva, koja je također mogla biti posvećena Triti⁵². S obzirom na okolnosti nalaza ovih žrtvenika, Trita bi mogla biti poistovjećena s nimfama ili nekim drugim božanstvom vode. Eja (*Eiae Augustae*, I. I., X/1, 660; *Eiae Augustae sacrum*, I. I., X/1, 659), žensko je božanstvo poznato i u Liburniji⁵³. S obzirom na širu rasprostranjenost njezinoga kulta možda se može dovesti u vezu s ostacima poznatih željeznodobnih kamenih skulptura iz Nezakcija, pogotovo ako se pretpostavi i postojanje svetišta toga kulta u Nezakciju⁵⁴.

Među histarskim autohtonim božanstvima prevladavaju ženska božanstva, dok se od muških kultova javljaju samo kult Silvana (sasvim sigurno *interpretatio Romana* nekog epihorskog božanstva, kako je to potvrđeno nizom sličnih primjera u susjednim provincijama) i kult Melosoka. Oba ova kulta potvrđena su u širem ili užem ambijentu Nezakcija: od sedam istarskih dedikacija Silvanu u blizini Nezakcija je nađena samo jedna⁵⁵, dok su jedina dva spomenika Melosoku (*Melosocus Augustus*, I. I., X/1, 662; *Numini Melosoco Augusto sacrum*, CIL V, 8127=I. I., X/1, 661) upravo iz Nezakcija. Teonim *Melosocus* zanimljiv je u našem kontekstu upravo zbog toga što brojni histarski gentiliciji završavaju na *-ocus* ili *-icus* (cf. *Clangocus*⁵⁶, *Laepocus*⁵⁷, *Laevicus*⁵⁸, *Sexticus*⁵⁹), te je već Th. Mommsen pomišljao da bi to moglo biti i božanstvo nekog histarskog roda (*gens*)⁶⁰. U svakom slučaju, iako teonim, ovo ime dopunjuje histarski onomastikon.

Kao dedikanti ara posvećenih autohtonim božanstvima, pojavljuju se mahom osobe iz nižih socijalnih struktura, što se može zaključiti ili iz njihovih imena, uključenih u službeni rimsku onomastičku shemu, kao što su *Lucius Torius Stephanus*⁶¹, *Titus Annius Lyrassus*⁶² i *Cnaeus Papirius Eumelus*⁶³, koji svi imaju kognomen koji ne pripada niti latinskoj niti epihorskoj imenskoj tvorbi. Silvanu pak podižu spomenik dva roba, *Euhemerus* i *Eutychnus*⁶⁴, obojica iz poznate obitelji Setidija (*Pola*)⁶⁵, a i na fragmentarno sačuvanoj posveti *Terrae Histriae*, gdje je ime dedikanta sačuvano samo u početnim slovima, ono je nesumnjivo grčkog podrijetla: *Thala[ssa, -mus, -mia?]*⁶⁶. Još je jedan zanimljiv žrtvenik Eje. Njega je posvetio *Brissinius Ierus*⁶⁷ (*Eiae Augustae sacrum. Brissinius Ier[...]* *votum solvit libens merito*, I. I., X/1, 659). Gens

Brissinia nepoznata je u rimskom onomastikonu. U koliko bismo prihvatili prijedlog Krahea i taj gentilicij doveli u vezu s imenom *Brizinus*⁶⁸, onda bismo u dedikantu mogli pretpostaviti jednog pravog domoroca koji je podigao žrtvenik domaćem božanstvu Eji Augusti — božanstvu mogućeg epihorskog trojstva ili kultne zajednice *Melosocus — Eia — Trita(?)*.

I u Istriji dakle, kao i u drugim područjima ilirskih naroda i plemena, domaće tradicije ostaju prepoznatljive u kultovima. U onima koji se mogu potvrditi u Nezakciju, sudjeluju isključivo niži slojevi stanovništva, najčešće oslobođenici ili robovi. Među njima su pak najbrojnije osobe s orijentalnim, grčkim imenima, možda neke i grčkog podrijetla. Baš ti niži slojevi stanovništva, mahom doseljenici, veoma često prihvaćaju autohtone kultove i tako se najprikladnije uklapaju u novu sredinu⁶⁹. Stari je Nezakcij bio uništen i brojni su njegovi žitelji potražili utočište u okolnim mjestima, miješajući se s doseljenicima. U novome municipiju preostali stanovnici i došljaci dokazivali su se upravo u njegovanju domaćih kultova koji su ovdje živo prisutni tijekom četiri stoljeća rimske dominacije. Tako se ujedno i potvrđivala samosvojnost onoga dijela histarskoga stanovništva koje je nalazilo mogućnosti da se uključi u nove tokove koje je donio i nametnuo Rim.

Nedostatak epihorskih antroponima pokazuje da su se u vrijeme antike — rimske dominacije — ovdje desile neobične promjene kakve ne pratimo u svim romaniziranim krajevima na našem području. Od nekad slavne metropole ilirskih Histra nije ostalo ništa. Na tom je mjestu Rim doduše osnovao novi municipij, ali bez značenja kakvo je imalo to naselje u predrimsko doba. Čak niti kasnije, u vrijeme kršćanstva, Nezakcij se više nije oporavio, o čemu svjedoče ostaci ranokršćanske arhitekture relativno skromnijih crkava koje su karakteristične za manja urbana središta.

Zaključujući, dakle, ovaj kratki prikaz nezakcijske onomastike željeli bismo istaknuti da je i na temelju ovako oskudnog materijala moguće donekle osvijetliti specifičnu situaciju Nezakcija u okviru povijesti Istrije i naznačiti probleme koji iz te situacije proizlaze. Buduća će istraživanja bez sumnje uvelike proširiti naše spoznaje o ovom znamenitom središtu Histra i njegovim stanovnicima.

BILJEŠKE

1. *Pseudo-Scylax*, 20, 21; *Pseudo-Scymnus*, 194, 391; *Livius*, XLIII, 1, 5; *Strabo*, IV, 6, V, 19; *Plini n. h.*, III, 129, 151; *Pomponius Mela*, II, 3, 55. Cf. A. Degrassi, *Il confine nordorientale dell' Italia romana*, Bern 1954.
2. Degrassi, *o. c.*, 54 sq. M. Suić, *Zapadne granice Ilira u svjetlu historijskih izvora*, Godišnjak ANUBiH, Centar za balkanološka ispitivanja, 2, Sarajevo 1961, 33 sq.; M. Suić, *Nekoliko pitanja u vezi s antičkim Japodima*, Lika, Izdanja HAD-a, 1, Split 1975, 109 sq.
3. *Fasti triumph. Capitol*, ed. A. Degrassi, *Inscriptiones Italiae* (dalje I. I.), XXVIII (XIII/I), 80, 81.
4. CIL V, pp. 44—48; I. I., X/3, *Histria septemtrionalis*, pp. 51—60.
5. CIL V, 8129=I. I., X/1, 690; I. I., X/1, 680, 682, 685, 686, 689.
6. I. I., X/1, 679, 691.
7. I. I., X/1, 691.
8. D. Rendić-Miočević, *Ilirske onomastičke studije*, II: *Imena Firmus, Valens, Maximus u procesu romanizacije ilirskog onomastika*, *Živa antika*, XIII—XIV, Skopje 1965, 106, 107; cf. H. Krahe, *Die Sprache der Illyrier*, I, Wiesbaden 1955, 51, 57; A. Mayer, *Die Sprache der alter Illyrier*, II, Wien 1957, 9; R. Katičić, *Aplis — Aplo — Apollōn*, *Živa antika*, XIII—XIV, Skopje 1965, 98; D. Rendić-Miočević, *Dissertationes Ridittinae* (Uz jedan neobjavljeni natpis iz Danila), *Arheološki radovi i rasprave JAZU*, VII, Zagreb 1974, 333, 334; M. Šarić, *Stanovništvo otoka Cresa i Lošinja u vrijeme ranoga carstva*, *Izdanja HAD-a*, 7, Zagreb 1982, 54.
9. Jedamput čak na mjestu gentilicija: *Maxima Vibia viva fecit*, I. I., X/1, 685. Međutim u ovom je slučaju *Vibius* pravo gentilno ime a *Maximus* kognomen. Takvo inverzno pisanje imenâ odražava nesigurnost sastavljača natpisa koji u stvari nije bio siguran što je nomen a što kognomen, i kako bi prema tome trebalo prilagoditi eventualna domaća imena. *Maxima Vibia* bi tako mogla možda i biti domaćega podrijetla!
10. CIL V, 4367, 5612, 8129=I. I., X/1, 690.
11. CIL V, 35, 48, 208, 533; I. I., X/1, 682; cf. CIL III, 10137 *Palpellia Maxima*.
12. CIL V, 35.
13. I. I., X/1, 668.
14. I. I., X/1, 675.
15. I. I., X/1, 687=CIL, V, 8128.
16. I. I., X/1, 684=CIL, V, 3.
17. I. I., X/1, 689; A. Calderini, *Aquileia romana*, Milano 1930, pp. 544, 567.
18. *ibid.*
19. H. Krahe, *o. c.*, s. v. *Vallius*.
20. I. I., X/1, 679.
21. I. I., X/1, 669.
22. I. I., X/L, 688, V, 5.
23. *ibid.*
24. I. I., X/1, 681=CIL, V, 1.
25. I. I., X/1, 688.
26. *ibid.*
27. I. I., X/1, 681.
28. I. I., X/1, 688=CIL, V, 5.
29. Cf. W. Neumann, *PWRE*, II, 2, col. 2349, sq., s. v. *Augustales*. Od 37 istarskih natpisa u kojima se spominju *seviri Augustales* gotovo polovica osoba su oslo-

- bođenici: I. I., X/1, 105, 109, 115, 116, 123, 591, 645, 679; I. I., X/2, 20, 24; I. I., X/4, 71, 73.
30. I. I., X/1, 684=CIL V, 3.
 31. I. I., X/1, 155.
 32. I. I., X/ 114.
 33. I. I., X/1, 698, 679.
 34. D. Rendić-Miočević, Onomastičke studije sa teritorije Liburna (Prilozi ilirskoj onomastici), Zbornik instituta za historijske nauke u Zadru, I, Zadar 1955, 128; *id.*, Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije, VAHD, LII, Prilog 3, Split 1948, 61; *cf.* H. Krahe, Lexikon altillyrischer Personennamen, Heidelberg 1929 (dalje Lexikon), 83. G. Alföldy smatra da to ime ne pripada ilirskom onomastikonu, *cf.* Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia, Beiträge zur Namenforschung, 4, Heidelberg 1969, 90; *cf.* i J. Untermann, Beiträge zur Namenforschung, 7, 1956, 182.
 35. I. I., X/1, 679.
 36. I. I., X/1, 698.
 37. I. I., X/1, 692=CIL, V, 8130.
 38. H Krahe, Lexikon, 92.
 39. W. Schulze, Zur Geschichte lateinischer Eigennamen, Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, N. F., V, Berlin 1933, 361.
 40. *id.*, 242.
 41. I. I., X/3, 126=CIL V, 449.
 42. *ibid.*
 43. I. I., X/3, 204=CIL V, 463.
 44. I. I., X/3, 174=CIL V, 461.
 45. I. I., X/3, 126=CIL V, 449.
 46. I. I., X/3, 143 = CIL V, 450.
 47. I. I., X/3, 138=CIL V, 443.
 48. I. I., X/1, 659, 660 = CIL V, 8.
 49. I. I., X/1, 665.
 50. I. I., X/1, 664.
 51. *Tritus* i *Trita* česta su ilirska imena, *cf.* A. Mayer, *o. c.*, I, 344.
 52. I. I., X/1, 666.
 53. Na Pagu je nađen natpis s posvetom *Bonae deae dominae Heiae Augustae*, A. i J. Sašel, ILJug, Situla, 5, Ljubljana 1963, p. 90, n. 260.
 54. B. Forlati Tamaro, Enciclopedia dell'arte antica, classica ed orientale, V, 429, s. v. *Eia*.
 55. I. I., X/1, 663, u selu Munitići.
 56. CIL V, 436.
 57. CIL V, 443, 444, 453.
 58. CIL V, 449.
 59. CIL V, 456.
 60. CIL V, pp. 45 i 1015.
 61. I. I., X/1, 660.
 62. I. I., X/1, 666.
 63. I. I., X/1, 661.
 64. I. I., X/1, 663.
 65. Možda je ovaj *Settidius* čiji su robovi *Euhemerus* i *Eutychus* posvetili aru Silvanu, ilirskoga podrijetla kao što smatra i Schulze, 428. To bi dakle bio i jedini odraz autohtone komponente u kultu.
 66. I. I., X/1, 664.

67. I. I., X/1, 659; Degrassi čita *Ier.* . . kao *Ieronymus* ili *Ierus*, v. A. Degrassi, *Culti dell'Istria preromana e romana*, *Adriatica praehistorica et antiqua*, Zagreb 1970, 616.
68. H. Krahe, *Lexikon*, 125, s. v. *Brizinus*.
69. Iz Nina je natpis s posvetom autohtonom liburnskom božanstvu Anzotiki, koja je u rimskoj interpretaciji poznata kao *Venus Anzotica*.
70. Natpis iz Nina s posvetom liburnskoj božici Anzotiki posvetio je oslobođenik: *T. Appuleius T. l. Antigonus Anzoticae votum solvit*, *Année épigraphique*, 1938, 31. To je ujedno još jedna potvrda da oslobođenici, osobito orijentalnog podrijetla, češće nego autohtoni stanovnici, nastavljaju tradiciju štovanja domaćih kultova. Lijep primjer tome nalazimo u neobičnoj pojavi da se na tipičnom »ilirskom«, domaćem nadgrobnom spomeniku, liburnskom cipusu, javlja velik broj orijentalnih imena, dok se imena domorodaca redovito javljaju na tipičnim rimskim nadgrobnim spomenicima, stelama i titulima!

Marina SEGVIC

LA POPULATION DE NESACTIUM ROMAIN SELON LES MONUMENTS EPIGRAPHIQUES

Jusqu'à présent on n'a pas trouvé qu'une vingtaine d'inscriptions avec les noms des habitans de Nesactium. Toutes ces inscriptions datent du temps de la domination romaine quand Nesactium, autrefois le centre administratif et culturel des Histres, fut reconstruit dans la sphère et à la périphérie du nouveau centre — Pola. Dans cette position il a obtenu le statut municipal, mais il n'a jamais réalisé l'importance de l'époque romaine.

Les inscriptions de Nesactium de ce période là sont ou funéraires (*stellae* et *tituli*) ou dédiés aux divers divinités. Dans la plupart on trouve les anthroponymes de la formule onomastique dite *tria nomina*. Le plus souvent il s'agit de la dénomination romaine (latine). Dans quelques cas seulement on peut supposer que ce soient les noms des Histres: *Maximus* (ou *Maximianus*) fut le plus fréquent à Nesactium. Généralement, ce nom fut très fréquent dans l'onomastique illyrienne, mais sur les monuments de Nesactium il se présente dans les combinaisons qui n'approuvent pas que ce soit le nom d'un indigène. On a trouvé une exception: sur l'épithaphe à *Sextus Palpellius Maximus* ses parents ont mis seulement leurs prénoms (*Florus* et *Ampliata*, I. I., X/1, 682). Dans ce cas il s'agit probablement des indigènes qui avaient adopté le nom *Palpellius*, très fréquent en Histrie. On suppose que les gens portant les noms de cette catégorie furent d'origine les immigrés d'Italie ou leurs descendents, ou bien ceux qui portaient les noms des familles italiques illustres.

Dans le second groupe on trouve les noms d'origine orientale, le plus souvent grecque. Ce sont généralement les noms des affranchis. A ce groupe social il faut ajouter les deux *augustales*, bien que leurs noms soient de la dénomination italique.

Le nom *Hostilius* très probablement appartient aux indigènes. Aussi, ce nom fut adopté par les Liburnes et Dalmates.

Le nom *Tecusenus* avec le surnom *Tertius* peut signifier que son porteur ait été ou un immigré d'origine italique, ou, au contraire, un indigène. Dans le premier cas le nom et le surnom appartient à la vieille dénomination italique et dans le deuxième cas le nom de provenance illyrienne et le surnom on lie à la région de Dalmatie où il est très fréquent parmi la population autochtone.

Selon les résultats de la recherche, à Nesactium on n'a pas trouvé de traces de l'anthroponymie autochtone. Quant au nombre des monuments, toutefois il y a beaucoup de noms des divinités traditionnelles, surtout féminins, selon lesquels on peut reconstruire les noms autochtones.

Dans les régions illyriennes les traditions autochtones furent insérées dans la civilisation nouvelle des conquérants, conservant pourtant son caractère indigène, surtout dans l'anthroponymie et dans les cultes. On les rencontre en Histrie où,

par exemple à Piquentum (aujourd'hui Buzet), on trouve un grand nombre des noms histriaques.

Selon le matériel examiné la situation à Nesactium fut tout à fait différente: jusqu'à présent la persistance de la tradition indigène s'exprime uniquement dans les cultes.

On suppose que ce fait pût être la conséquence des aspirations des conquérants qui voulaient à tout prix et le plus vite possible supprimer les traces de la population de Nesactium, la vieille métropole et centre de la résistance à la domination romaine. Même dans ces circonstances les habitants de Nesactium avaient réussi préserver ses cultes et ainsi persister pendant des siècles.